

Szabadokról szóló hasonló intézkedésről más egykorú oklevelekből is értesülünk. Így a bozóki apátság alapítója 1135-ben „Dedit etiam Lampertus comes duos liberos homines” (Lampert comes két szabad embert is adott).¹⁰ Vagy 1131-ben Filo comes „predium meum, quod Ursu nominatur, cum servis et liberis, domibus et vineis monasterio Sancti Martini ordinavi”. (Pusztátam, amelyet Ursunak neveznek, szolgálakkal és szabadokkal, házakkal és szőlőkkel Szent Mihály monostorának rendelem.)¹¹ Egy 1146-i végrendeletben „predium, quod est in That, cum tribus hominibus et omni supellectili, domibus et uno libero... constitui possidendum.” (Thaton levő pusztátam három emberrel és minden fölszereléssel, házakkal és egy szabaddal örökre birtoklandónak határoztam.)¹² 1152-ben egy Margit nevű nő ad Pannonhalmának egy Péter nevű szabadot: „do liberum nomine Petro.”¹³

Tehát Adalbert „főúr” nem könyveiről végrendekezett, hanem a saját személyes szolgálatában álló szabadokat kommandálja, ajánlja, adja, bizza Pannonhalmára. Adalbert könyveit tehát ki kell törölni a középkori magyar nyelv- és könyvtártörténet adatai közül.

CSAPODI CSABA

Ifj. Buchholtz György magyar nyelvű köszöntőversei. Az elmúlt századokban városaink és falvaink életének sajátos, üde színterét jelentették a diákok – felekezettől független – iskolán kívüli szereplései, a rekordálások, kántálások, köszöntések. A régi, középkori eredetű diákszokás a 17. században élte fénykorát, amikor ünnepek alkalmával, ünnepek előestéjén a diákok csoportosan jártak házról házra, részben az ünnepet, részben a felkeresettet és családját köszönteni. Ilyen alkalmak voltak a névnapok, naptári ünnepek – karácsony, aprószentek, újév, vízkereszt, farsang, Szent Balázs és Szent Gergely napja, húsvét, pünkösöd –, temetések, lakodalmak, disznótor, szüret stb. Az ünnep tartalmát, gondolatkörét felidéző énekekhez, versekhez vagy prózai szövegekhez általában jókivánságok is csatlakoztak, s gyakran adománygyűjtés céljával adták elő őket. Maga a köszöntő többnyire a kántor, a tanító által írt, vagy egyházi, irodalmi eredetű, folklorizálódott vers, illetve egyházi ének, népének volt. A régi kantációk dallamai nem maradtak fenn, szöveg is csak kevés, maguk a szokások azonban tovább éltek a néphagyományban. A legrégebbi adatok a 16. századból valók, és a karácsonyi ünnepkörrel kapcsolatosak. Ilyen a „Nékünk születék menyeyi király” kezdetű ének, amely valószínűleg középkori eredetű. A 17. századból szintén karácsonyi, illetve Balázs- és Gergely-járáshoz kapcsolódó énekek maradtak fenn: például a *Cantus Catholicus*-ben (1651) szereplő, középkori eredetűnek tartott „Csordapásztorok”, vagy a „Szent Gergely doktornak, híres tanítónknak az ő napján” kezdetű ének a *Zöngedező menyeyi kar* című, 1696-ban kiadott evangélikus énekeskönyvben.¹

Hogy a tanítók által írt köszöntők, alkalmi versek többsége nyom nélkül eltűnt, nem meglepő, hiszen általában egyetlen alkalomra íródtak, a következő évben már más, új szövegeket mondtak

¹⁰ FEJÉR, Georgius: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis*. Buda 1825–1844. VII/5. 105–106.

¹¹ Uo. IX/7. 631–632.

¹² WENZEL: *i. m.* I. 58.

¹³ Uo. 62–63.

¹ A bevezető részhez felhasznált szakirodalom: *Magyar Néprajzi Lexikon*. Főszerk. ORTUTAY Gyula. II. Bp. Akadémiai K. 1970. 283.; III. Bp., Akadémiai K. 1980. 27–30, 65–66, 310, 714; *A magyar népzene tára*. II. Szerk. BARTÓK Béla és KODÁLY Zoltán. Bp. 1953. Akadémiai K. 198; *Magyarország zenei története II. 1541–1686*. Szerk. BÁRDOS Kornél. Bp. Akadémiai K. 1990. 218–219; MÉSZÁROS István: *Középkori kolduló diájkaink*. = FK 1961. 107–116.

– énekeltek a diákok. Vannak azonban kivételek: fennmaradtak például ifjabb Buchholtz György versei, aki naplójába pontosan feljegyezte néhány, a tanítványai számára írt köszöntő szövegét.

Ifj. Buchholtz György (1688–1737) nevét, apjához és fivéréhez hasonlóan, bár valamilyen folytatott irodalmi munkásságot is, mégis inkább természettudósként őrizte meg az irodalomtudomány. Id. Buchholtz György (1643–1724) evangélikus lelkészként nemegyszer volt szenvedő alanya a vallásüldözéseknek: mivel nem tagadta meg hitét, bebörtönözték, száműzték, majd végleg eltiltották hivatása gyakorlásától. A viszontagságok közepette egyháztörténeti, turisztikai, természettudományi műveket írt, s családi krónikát vezetett, amelyet később Jakab fia folytatott. Buchholtz Jakab (1696–1755) bebarangolta és leírta a Tatra vidékét, érceket, ásványokat gyűjtött. Munkásságát az udvar is elismerte, s megbízatást kapott az ország érckészleteinek felkutatására.

Az ifjabbik Buchholtz György Rozsnyón tanult, majd két évet (1709–1711) a greifswaldi egyetemen töltött. Az 1709. május 9-től 1737. július 25-ig vezetett naplója alapján pontosan végigkövethetjük élete eseményeit. Greifswaldból való hazatérése után másfél évig Rozsnyón, Lányi Pál házában házitánítóskodott, majd 1713-ban újabb, ezúttal csak néhány hónapig tartó peregrinációt tett német egyetemeken – Drezdát, Hallét, Jenát, Wittenberget látogatta meg. 1714 és 1723 között Nagypalugyán tanított, 1723-tól haláláig a késmárki evangélikus iskolát vezette. Négy nyelvű hungarus volt, latinul, magyarul, németül, szlovákul egyaránt jól beszélt, írt és verselt.

Ifj. Buchholtz Györggyel keveset foglalkozott a magyar irodalomtörténetírás, és akkor is főként természettudományos munkásságát emelték ki a kutatók. Még *A magyar irodalom története* 2. kötete is csak mint Bél Mátyás munkatársát említi, s csupán annyit ír róla, hogy „készmárki iskolaigazgató, híres ásvány- és éremgyűjtő”.² Az *Új Magyar Irodalmi Lexikon* (1994) már valamivel többet árul el Buchholtz irodalmi tevékenységéről, megemlíti diáriumát, és azt, hogy tanítóként számos közjátékot, oratóriumot és iskoladrámát írt és játszatott diákjaival. Az utóbbi időben megjelent néhány cikk elsősorban a naplónak az iskolai színjátszásra, illetve Buchholtz-nak a drámái műnemben alkotott rövidebb műveire vonatkozó adataival foglalkozik.³

Buchholtz közel háromezer oldalas latin nyelvű naplójának⁴ tartalmát Varga Imre a következőképpen foglalja össze: „nap mint nap, hol részletesen, hol rövidebben feljegyezte, mit csinált, mi történt vele és környezetében; kivel találkozott, kitől kapott és kinek írt levelet; mit tanult (majd később tanított), milyen munkát, mikor kezdett el olvasni, és mikor fejezte azt be; milyen célból, kinek írt verseket, beszédeket, sokféle témáról különböző írásokat; mikor, milyen templomban orgonált, hallgatott prédikációt és kitől, (majd később mikor, milyen nyelven és miről tartott ő maga beszédet); kinél ebédelt, vacsorázott (majd később, kit látott vendégül). Számat ad halálesetekről, temetésekről, lakodalmakról, születésekről, egyházi, iskolai ünnepekről, özszejövetelekről, gyűlésekről; utazásairól, kirándulásairól; nevezetességekről, könyvtárak látogatásáról stb. Beszámol a hallott vagy olvasott hírekről.”⁵

Naplójába gyakran verseit is beírja. Ezek zömmel latin nyelvűek, de néhány magyar és német is akad köztük. A késmárki években sokszor utal szlovák versekre, szlovák nyelvű szöveg azon-

² *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig*. Szerk. KLANICZAY Tibor. Bp., Akadémiai K. 1964. 469.

³ VARGA Imre: *Buchholtz György és az iskolai színjátszás*. = ItK 1983. 212–224.; VARGA Imre: *Buchholtz György drámája a könyvek megbecsüléséről*. = ItK 1984. 192–194.; SZELESTEI N. László: *Buchholtz György dialógusai*. In: *Barokk színház – barokk dráma*. Szerk. PINTÉR Márta Zsuzsanna. Debrecen, 1997. 132–141.

⁴ Diarium cum itinerario I–II. jelenlegi lelőhelye: Martin (Szlovákia), Matica slovenská, III. skupina, č. 11–12. Mikrofilm: MTAK, A 1989–1991.

⁵ VARGA I.: *i. h.* 1983. 213.

ban a naplóban nincs. A műfajok között többek közt névnapi köszöntő, anagramma, halotti búcsúztató, epitaphium szerepel. Többször találunk utalást egyes – főleg egyházi – énekek kinyomatására.

A diárium magyar nyelvű versei mind köszöntők, s kivétel nélkül Buchholtz nagypalugyai tanítóskodása idején születtek. Nagypalugya a mai Szlovákia területén, Liptószentmiklóstól nyugatra feküdt (a Vág liptói víztározójának építéskor elárasztották). Artikuláris hely volt, vagyis olyan település, ahol a protestánsok szabadon és nyilvánosan gyakorolhatták vallásukat, templomot, lelkészházat és iskolát építhettek. Lakói a 18. század végén szlovákok, artikuláris hely volta magyarázhatja a magyar nyelv jelenlétét.

Buchholtz a korabeli szokásoknak megfelelően az ünnepekre köszöntőverseket írt diákjai számára, amelyeket azok a kántálás során előadtak. A kisebbeknek magyar, a nagyobbaknak latin nyelvű verseket készített. Ezek a naplóban általában egymás után, egymás mellett szerepelnek, de nem tekinthetők egymás fordításainak: hol a versforma, hol a tartalom, hol mindkettő különbözik. A diárium összesen kilenc magyar verset tartalmaz,⁶ ezek közül három húsvétra, egy pünkösdre, öt pedig karácsonyra készült. Buchholtz versei általában nem a házigazdát, hanem az ünnepet köszöntik, s sokkal inkább a népekekhez, mint a jókívánásokat tartalmazó és adományokat kérő köszöntőkhöz hasonlítanak. Tartalmukban, kifejezőkészségükben meglehetősen hasonlóak: ismétlődő gondolatok, szavak, frázisok fordulnak elő bennük. Ennek magyarázata nem az, hogy az ünnep közeledtével Buchholtz fellapozta naplóját a korábbi években írt verseknél, s onnan merített újra ihletet, hanem az, hogy az általa is használt gondolat- és kifejezőkészség az imádságok, népekek révén benne élt a köztudatban, s így írás közben öntudatlanul is ezek a fordulatok jöttek a szájára, tollára.

Tipikus karácsonyi ének-felépítés volt például a korban a következő: örvendetes hír hirdettetik – megszületett Jézus a mi megváltásunkra – a próféták ezt már régen megjövendölték – ember, állat, természet mind örül – születésével Jézus megtörte a pokol és az ördög hatalmát – adjunk hálát, dicsőítsük, és kérjük, hogy halálunk után a mennybe juthassunk (az elemek sorrendje változhatott, illetve egyes részek néha kimaradtak). Számos példát találhatunk ilyen énekekre a kor énekeskönyveiben, a *Zengedező mennyei karban*, a *Cantus Catholiciben*, vagy *Tranoscius* biblikus cseh nyelven íródott, s más nemzetiségek által is használt evangélikus énekeskönyvében, a *Cithara Sanctorumban*.⁷ Hasonló felépítést követnek Buchholtz karácsonyi versei is, azzal a különbséggel, hogy nála az ördög hatalmának megtöréséről nincs szó (csak a húsvétra frott köszöntőkben), és némelyik versből a prófétákról szóló rész is kimarad. Hasonló a karácsonyi énekekéhez mind a korabeli énekeskönyvek, mind Buchholtz húsvéti köszöntőinek szerkezete is, csak Krisztus születése helyett feltámadása szerepel bennük. A pünködsi énekeknek szintén megvolt a maguk jellegzetes tartalma és felépítése, ráadásul itt tipikusnak mondható a kezdősor is: „A pünkösdnek jeles napján...”⁸ Buchholtz pünködsi köszöntőjében is követi a népekek mintáját, s az említett sort is felhasználja, igaz, versének második strófáját kezdi így.

⁶ Gyakran csak a versek kiosztásának tényét rögzítette. Pl. 1718. ápr. 5. *Pridie Rhythmi hungarici minimis distributi. Heri Hungarici majoribus Donatistis ...*; 1718. dec. 14. *Rhythmos exhibui minimis Hungaricos*; 1719. márc. 30. *Rhythmos exhibui minimis hungaricos*; stb.

⁷ Vö. *Cantus Catholicici*, 1651. S. a. r. és kiad. RAFFAELI R. Rafaela nővér. Bp. 1935. 37–38. (Magyar Irodalmi Ritkaságok 35.): „Ez nap nekünk dicsiretes nap...”; 42.: „En nagy vigaságos örömet hirdetek...”;

Zengedező mennyei kar. Lőcse, 1726. 41–42.: „Hirdetek ti néktek Lelki nagy örömet...”

Cithara Sanctorum. W Laubně, 1745. 55. sz. ének: „Krystus Syn Boží Narodil se nyní...”

⁸ *Magyar Néprajzi Lexikon*. III. 28. (1. jegyzet); *A magyar népzene tára*. II. 198. (2. jegyzet).

Mindezen tartalmi egyezések ellenére pontos, szövegszerű megfeleléseket nem találunk a kor énekeskönyveiben szereplő népekek és Buchholtz szövegei között, csupán bizonyos – protestánsok és katolikusok által egyaránt használt – frázisokat: vígan énekeljünk; örvendezzünk, vígadozzunk; nincs ereje/hatalma a halálnak/pokolnak; születék mi váltságunkra; vígy be az mennyországba stb. Az egyetlen hosszabb, énekeskönyvben is szereplő szöveggel egyezést mutató szakasz a következő:

„Vigán méltó énekelnünk
Christusunkat most ditsirnünk
Mert fel tamadt mi életünk...”

Ugyanezek a sorok a *Cantus Catholici*ben és a református költő Pécseli Király Imre egy énekében is szerepelnek, mégpedig a következő formában:

„Feltámadt az mi életünk,
vigan méltó énekelnünk,
Ur Christust dicsirnünk.”⁹

Hogy a katolikus és a református szöveg közül melyik az eredeti, itt most kevésbé fontos (a kritikai kiadás jegyzetei szerint „lehet, hogy a katolikus változat a régebbi, és Pécseli ezt rövidítette és módosította a reformátusok számára”¹⁰) inkább maga a tény az érdekes, hogy a különböző felekezetek, bár hivatalosan tiltakoztak ellene, mégis közös énekszövegeket használtak. Nem tudjuk, hogy az evangélikus Buchholtz kitől hallotta az éneket, a reformátusoktól-e, akiknek énekeit Luther követői is használták, vagy a katolikusoktól. Az azonban valószínű, hogy nem a már kész ének plagizálásával akarta megkönnyíteni a versszerzés fáradságos munkáját a maga számára, hiszen más a sorok sorrendje, az eredetileg háromsoros strofa helyett pedig Buchholtznál négy sorossal találkozunk (a negyedik sor teljesen különbözik Pécseli és a *Cantus Catholici*-beli változat szövegének folytatásától), hanem ismét csak arról van szó, hogy a köztudatban benne élő, az adott ünnep énekeihez szorosan hozzákapcsolódó, a hallgatóság által szinte elvárt motívumokat használta fel a köszöntő megírásához.

Buchholtz verseinek tartalmát tehát eleve meghatározta az alkalom, amelyre készültek, formailag azonban változatosak – akár egymással, akár latin párjukkal (ha van) vetjük össze őket. A sorfajták közt leggyakoribb a felező nyolcas, de van öt plusz hármas is, és négy-, valamint hatszótagú sorokból felépülő verssel is találkozhatunk. Egyes versek folyamatosan íródtak, mások három- vagy négy soros strófákra tagolódnak. Ez utóbbiak közt refrénes is akad. Változatos a rímrendszer is: páros-, bokor- és belső rímek egyaránt előfordulnak. A rímek minősége változó, csakúgy, mint maguké az énekeké: némelyik kicsit gyengébben sikerült, némelyik viszont egészen kiváló. Formai szempontból a legérdekesebb talán az 1716. április 4-i húsvéti köszöntő, amelynek sorai két, cezúrával elválasztott és belső rímmel összekötött félsorból állnak:

„Örvendgyünk ma	már hatalma
Az Pokolnak	és halálnak
Nincs ellenünk	mert minékünk
Fel tamada	váltságunkra
Kristus Urunk	Mi kiralyunk” stb.

⁹ *Cantus Catholici*. 1651. 99. és *RMKT XVII/2*. Szerk. KLANICZAY Tibor és STOLL Béla. S. a. r.: JENEI Ferenc, KLANICZAY Tibor, KOVÁCS József és STOLL Béla. Bp. 1962. 33. (Ez utóbbi változat csak helyesírásában különbözik a *Cantus Catholici*-belitől.)

¹⁰ *RMKT XVII/2*. 279.

A versek szövege

1715. december 13.

Distribui item aliis minimis factos Hungaricos

O melly kedves kellemetes
Edes hírek hirdettettek
Angyaloktól az menyekbül
Hogy az Kristus kisdet Jesus
Születetett, vilagra lött.

Tiszta Szüztül, Mariatul
Váltságunkra, lelki jónkra
Azért mondgyunk, hálát adgyunk
Istenünknek, Megváltonknak Amen.

1716. április 4.

Rhytmos exhibui Pueris iterato:

Vagyon immar békességünk
Istenünkkel csendességünk
Mert az dühös ellenségünk
Semmit se tehet ellenünk.

O melly boldog mostan sorsunk
Nem árt már testi halálunk
Mert ha végső inség rajtunk
Kristus az Menyégben útunk.

Bár vadollya szüntelenül
Isten előtt kegyetlenül
Halal, Pokol mostan rémül
Mert gyözzetett ezentül.

Azért szivel örvendezzünk
Idvözítőnket ditsirjünk
Alázatossággal kerjünk
Légyen kegyelmes Istenünk

Nincs ereje már halálnak
Ellenünk se a' Pokolnak
Se az étető vilagnak
Reszeseké Menyországna

Hogy több Husvétí örömünk
Lehessen immar minékünk
Erős Isten állj közöttünk
Mert csak benned bizik lelkünk

Löttünk Kristus nagy kinyával
Ertünk való halálával
Győzedelmes viadallal
S-fényes fel támadásával.

Item:

Örvendgyünk ma már hatalma
Az Pokolnak és halálnak
Nincs ellenünk mert minékünk
Fel tamada váltságunkra
Kristus Urunk Mi kiralyunk
Hogy ő benne Nékünk lenne

Békességünk Üdvességünk
Győzedelmes Ditsösséges
Közbenjáronk es szó szállónk
Ally mellettünk Téged kérünk
Mikor lelkünk válik tölünk
Te vagy nékünk egy Istenünk.

1716. december 18.

Pro pueris minimis rhytmos hungaricos feci.

1. Oh vigassagnak hireink
Es váltságunknak napjaink
Betlehemnek várossaban
Született Kristus az olban
Örvendezzünk ma
Vigadozzunk ma

2. Mert immar vagyon örömünk
Mellyel Kristus most minékünk
Születésivel szerezte
az atya Istennél nyerte
Örvendezzünkma, vigadozetc.

3. Azért mi ötet ditsirjünk
 Es buzgo szivel tisztellyünk
 Így léssen örök életünk
 Menyországban ditsösségünk
 Örvendezzünk ma
 Vigadozzunk ma

1717. március 17.

Rhythmos hungarice minimis dedi.

1
 Vigán méltó énekelnünk
 Christusunkat most ditsirnünk
 Mert fel tamadt mi életünk
 Menyországban melly vezérünk

2
 Feltamadt mi valtságunkra
 Lelki s-testi aldásunkra
 Hogy mi is fel támadhassunk
 Es menyégben vigadhassunk

[folytatás március 19-én]

3
 Nincs ereje az halálnak
 Rajtunk se gonosz Pokolnak
 Mert az Kristus Idvözítőnk
 Melly mi bennünk élet s-erőnk

5
 Ő tinétek áldást adgyon
 Melly is rajtatok maradgyon
 Mig itt éltek e' vilagban
 Osztan fenyes menyországban

4
 Gyözedelmessen meg ronta
 Őket s-minékünk meg-nyita
 az egeknek fényességet
 Es menyei ditsösséget

6
 Véle edgyütt ditsosságban
 Vigadgyatok a' menyégben
 Idvözítőnket ditsérvén
 Allelujat énekelvén

7
 Jesus Istennek Szent Fia
 Bünösöknek meg váltója
 Kegyelmedbül országodban
 Vidd bennünket boldogságban

1717. május 13.

Hungarici exhibiti sequentes

1. Örvendez most kereszténység
 Kiben langol az egyesség
 Mert Szent lélek az menyégbül
 Küldetett az Ur Istentül.
2. Az Pünkösödnök jeles napján
 Apostaloknak mindjajan
 Mikor egyes akaratan
 Jerusalemben egy házban
3. Valának, akkor egekbül
 Nagy zugás lön mint nagy széltül
 Mellyen sokan meg rémültek
 de apostalok örültek.
4. Szent Léleknek ajándékán
 Udvességes tanításán

5. Mellyek szivekben be vettek
 az ígét s-mindjajan hittek
 Hogy Kristus Istennek Fia
 Bünösöknek meg valtoja
6. Mi is méltán örvendezzünk
 Istenünket szivbül kérjünk
 Hogy Szent lélek ajándékját
 Külgyön szentséges malasztyát,
7. Hogy e' gyarló élet utan
 Örvendezzünk menyországban
 Mind Szentekkel egyetemben
 Tökélletes ditsőségben

Minimis ex Rhythmo hoc datus 1. versus 6&7 item ut 6tus taliter mutantur: Azért mink is ör-
 vendezzünk

1717. július 19.

Rhythmi dati sunt Donatistis sequentes

Gaudium Natalis Domini

...

Hungarice

Oh öremlerrel telles hírek

Melleyek nekünk hirdettettek

Betlehemi Pasztoroktól

Aldott Isten Szent Fiától

2

Melley hozzánk jött az egekből

Mennyei ditsösségéből

Bóldog Szüztül született

Szegénységbe emberré lett

3

Hogy lelki szegénységünköl

Mentene s-az örök tüztöl

Vinne fényes boldogságban

Es tündöklő Menyországban

Latin.

Gratulemur

Et laetemur

Modulantes

Et cantantes

Jesu nato

Incar nato

Deo vero

Nostro Hero

Qui virtutem

Ac salutem

Nobis dabit

Nos ditabit

Iam interna

Quam externa

Pace vera

Sempiterna

Amen

4

Azért zengedezzunk vígan

Magasztaljuk ötet mostan

Hangos szóval énekelvén

Telleyes szível ditsöitvén

5

Azon életnek adója

Ez világnak meg váltója

Áldgya meg Kegyelmeteket

Es szentelleye mindeneket

6

Hogy ez gyarló élet után

Lehessetek menyországban

Amen úgy legyen kérésem

En Uram és en Istenem!

Hung.

Örvendgy szívem

Most en bennem

Mert vig hírek

Hirdettettek

Hogy Kristusunk

Mi Jesusunk

Született

Vilagra lött

Bóldog Szüztöl

Mariatul

Betlehemben

Szegénységben

Váltságunkra

Örök jonkra

Ő bévigyen

Az menyégben

Amen.

Hung.
 Örvendetes hírek
 Mostan hirdettettek
 Az fényes egekből
 Hogy már születettett
 Es e' vilagra lőtt
 Kit vartak Istenul
 Az Szent Patriarchak
 Isteni Profétak
 Régen tellyes szivből

Azért örvendezzünk
 Mi-is énekellyünk
 Vig s-buzgó lélekből
 Edes Jesusunknak
 Lelki Pásztorunknak
 Mi minden örökből
 Hogy ez élet utan
 Vigye boldogsagban
 Ez testi inségből
 Amen.

BOGÁR JUDIT

Révai Miklós Magyar Tudós Társaság-tervezetének egykorú magyar nyelvű szövege. Révai Miklós (1750–1807) tudós társaság-terveivel sokan és sokat foglalkoztak.¹ Egy 1784-ből fennmaradt, II. Józsefnek benyújtott tervezet (Propositio),² a nyomtatott címlapon magát másodiknak nevező *Planum* és az ahhoz kolligált tagnévsor (*Candidati*),³ továbbá levelek és kortárs vélemények szolgálták forrásként a kutatáshoz. Ezek mellett számításba vették a korszak más hazai tudományos és nyelvművelői kezdeményezéseit, azt is, hogy Révai adta ki Bessenyei György 1781-ben írt *Egy magyar társaság iránti jámbor szándék* című művét.⁴ „A felállítandó magyar tudós társaságnak útja, módja” című szövegről a szakirodalom eddig nem tett említést, arra az aradi Megyei Könyvtárban bukkantunk rá.⁵

A kézirat nem árul el semmit eredetéről. Ívrét füzet, kötés nélkül. Másolat, s nem Révai Miklós kézírása. A szöveg végén álló coll. feljegyzés arra utal, hogy a kéziratot az eredetivel összeolvaszták (esetleg a szerző átnézte). Aradra Orczy Józsefnek, Orczy Lőrinc fiának a könyveivel kerülhetett a Közművelődési Palota Könyvtárába, onnan pedig mai őrzési helyére, a Megyei Könyvtárba. Orczy József báró neve a *Planumban* felvázolt társaság leendő elnökeként került szóba.⁶

Közölt szövegünk világosan tagolt, jól áttekinthető, talán az országgyűlés bizottságának tárgyalásaihoz készült változat. Ezt a feltevésünket támogatja az iratszerű forma, erre utal az első bekezdés. Tulajdonképpen a *Planum* szövege áll előttünk magyarul, hol rövidebb, hol bővebb változatban, más elrendezésben, logikus, tárgyalásra alkalmasabb felépítéssel.⁷ Hiányoznak belőle

¹ Legutóbb kandidátusi értekezésében THIMÁR Attila: *Révai Miklós és az irodalom- és tudománysszervezés, 1771–1791*. Bp. 1997. (Kézirat.)

² Propositio de Societate culturae linguae Hungaricae erigenda. Viennae, 31. Mart. 1784. Lelőhelye: Magyar Országos Levéltár, A 39, Acta Generalia, 3705. 784. – Kiadása: FEDERMAYER István: *Adalékok Révai Miklós győri éveire*. = Győri Tanulmányok (17.) 1996. 5–53. A propositio szövege: 30–49.

³ *Planum erigendae eruditae societatis Hungaricae alterum elaboratius*. Viennae, 1790. Hozzátköve folytatólagos lapszámozással: *Candidati erigendae eruditae societatis Hungaricae ... Jaurini, 1791*.

⁴ Bécs, 1790.

⁵ Biblioteca Județeană A. D. Xenopol. Jelzete: 134.792.

⁶ CSÓKA J. Lajos: *A magyar tudományosság megszervezésének kísérletei a 18. században*. Panonhalma, 1942. 55.

⁷ Tartalmából, a pénzüsszegek nagyságából ítélve késői változatnak tűnik.